

چهار دلیل برای دوست داشتن خروس کلاه‌مخملی

انسیه موسویان

عنوان کتاب: خروس کلاه‌مخملی
شاعر: شکوه قاسم‌نیا
تصویرگر: علی خدایی
ناشر: توکا - کتاب‌های ارغوانی
نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۷
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه
تعداد صفحات: ۱۶ صفحه
بها: ۵۰۰ تومان

۱ - وزن و موسیقی شعر

در شعرهایی که برای خردسالان سروده می‌شود، وزن و آهنگ از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. وزن‌های شاد و ریتم‌های تند و ترانه‌گون و کوتاه، علاوه بر این که سبب می‌شود کودک از شعر لذت شنیداری کسب کند، هیجان او را نیز برمی‌انگیزد و به علاوه به کودک کمک می‌کند تا شعر را سریع‌تر و راحت‌تر به حافظه بسپارد و حتی با آهنگ بخواند. تمام سروده‌های این کتاب، به لحاظ وزن دارای این ویژگی هستند:

«خروس کلاه‌مخملی»، مجموعه هشت شعر کوتاه است که شکوه قاسم‌نیا، برای خردسالان (گروه سنی «الف» و «ب») سروده و علی خدایی هم آن را تصویرگری کرده است. در ذیل، به نکاتی اشاره می‌کنیم که شاید از نظر و دیدگاه مخاطب، یعنی همان کودک گروه «الف» و «ب»، کتاب را به مجموعه‌ای دوست‌داشتنی و خوب تبدیل کرده است و در انتها چند دلیل برای دوست نداشتن آن بر خواهیم شمرد.

آموزش رفتارهای صحیح و نصیحت کردن و پند دادن به مخاطب، این آموزش‌ها را در قالب رفتار حیوانات، به شکل غیر مستقیم و شاعرانه نشان می‌دهد.

خرگوشه خیاط شده مشغول دوخت و دوزه

● گربه سیاهه تنبله مدرسه اش تو جنگله

● مورچه شده باغبون گل می‌کاره تو گلدون

● الاغه خیلی غمگینه باری که داره سنگینه

۳ - شعر - قصه‌های کوتاه

شعر - قصه‌ها، همان سروده‌هایی هستند که داستان یا ماجرای را در قالب شعر روایت می‌کنند. خردسالان معمولاً از این‌گونه شعرها بسیار لذت می‌برند. در این سروده‌ها، عناصری از قصه نظیر شخصیت، حادثه و... در کنار عناصری از شعر چون وزن و قافیه و خیال حضور دارند. کودک می‌تواند از ابتدا تا انتها با داستان شعر همراه شود و به راحتی آن را به خاطر بسپارد.

در کتاب «خروس کلاه‌مخملی»، چندین شعر از این دست می‌بینیم؛ شعرهایی که هر یک ماجرا یا داستان بسیار کوتاهی را روایت می‌کنند. این کوتاهی و انسجام، دقیقاً متناسب با روحیه و گروه سنی مخاطب است. در شعر خروس کلاه‌مخملی، ماجرا از آن‌جا آغاز می‌شود که خروس داد می‌زند:

کی بود که پا رو بال جوجه‌ام گذاشت؟
گربه (که ظاهراً این کار را کرده) فرار می‌کند و در گوشه‌ای پنهان می‌شود. موش‌ها هم از این که گربه ترسیده و فرار کرده، خوشحال می‌شوند:

گربه دوید و مثل موش قايم شده
یادش نبود که پنجه‌های تیز داشت
موش موشکا ریز و ریز و ریز خندیدند

گربه را دیگه اون ورا ندیدند
(شعر خروس کلاه‌مخملی)

یا در شعر «شیر شیرخوار»، بچه‌شیر که گرسنه است، منتظر مادرش نشسته تا برایش شیر بیاورد. سرانجام، شیر کوچولو با خوردن شیشه شیر، سیر می‌شود و با لالایی مادرش به خواب می‌رود.

همین‌طور در شعر «کلاغ گریان» هم ماجرای کلاغی روایت می‌شود که به خاطر آلودگی هوا و تیرگی آسمان گریه می‌کند:

کلاغی روی دیوار گریه می‌کرد زار زار
می‌گفت هوا کثیفه چی کار کنم من چی کار؟
چه جوری پرواز کنم تو این هوای پُر دود
ای آسمون تیره بارونتو بیار زود

(شعر کلاغ گریان)

ابر کبود که صدای کلاغ را می‌شنود، به خاطر او شروع به باریدن می‌کند و هوا پاکیزه می‌شود. کودک می‌تواند با خواندن این روایت ساده با شخصیت‌های حاضر در شعر هم‌ذات‌پنداری کند، خود را در موقعیت و جایگاه آن‌ها قرار دهد و علاوه بر این، از طریق همین داستان‌ها، نسبت به جهان پیرامون خود شناخت و آگاهی بیشتری کسب کند و با برخی مفاهیم نیز آشنا شود.

۲ - این جانوران دوست‌داشتنی!

شعرها و قصه‌هایی که شخصیت اصلی آن حیوانات و جانوران هستند، از محبوبیت خاصی در بین کودکان برخوردارند. کودکان به همان اندازه که خرس‌ها، خرگوش‌ها، بچه‌گربه‌ها و موش‌های عروسکی خود را دوست دارند، از شعرهایی که درباره این موجودات سروده شوند و یا قهرمانان اصلی شعر این حیوانات باشند، لذت می‌برند. به علاوه، حیوانات (مخصوصاً در ادبیات کهن) نماد و سمبلی از انسان‌ها و زندگی واقعی آن‌ها هستند. به همین دلیل، یکی از روش‌های آموزش مسائل اخلاقی و رفتارهای اجتماعی به شکل غیر مستقیم، از طریق سرودن شعرهای این‌چنینی و نشان دادن ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها، در قالب شخصیت جانوران است.

در این کتاب نیز شاعر برای نشان دادن صفات پسندیده اخلاقی و نکوهش رفتارهای نادرست، از جانوران سود جسته است. هر کدام از این موجود است، با یک صفت توصیف شده‌اند. به عناوین شعرها دقت کنید:

خرگوش خیاط، خرچنگ پُر رو، قورباغه عینکی،
خروس کلاه‌مخملی، الاغ غمگین، تنبل و... شاعر آن‌جا که می‌خواهد درباره مضرات تنبلی و ناپسندی آن صحبت کند، از خرس تنبل سخن می‌گوید:

خرس سیاه تنبل نه کفش داره نه صندل
چون که همیشه خوابه راه نمی‌ره تو جنگل
(شعر خرس خوابالو)

هنگامی که می‌خواهد در نکوهش خودپسندی سخن بگوید، درباره خرچنگ می‌گوید:

چه رویی داره خرچنگ! با این پاها، با اون چنگ
چون که می‌گه به جز من هیشکی دیگه نیست قشنگ
(شعر خرچنگ پُرو)

و برای ارج نهادن به صفاتی چون مهربانی و قدردانی از زحمات دیگران، ماجرای مورچه‌ای را روایت می‌کند که باغبان شده است و گل می‌کارد:

مورچه شده باغبون گل می‌کاره تو گلدون
گلدونا رو می‌چینه کنار هم تو ایوون
بوی گلا می‌پیچه توی محل و کوچه
پروانه داد می‌زنه خسته نباشی مورچه

(شعر مورچه باغبون)
در حقیقت، شاعر به جای استفاده از بیان مستقیم، برای

پوشک دارد؛ گربه کفش کتانی ساق‌دار و خروس کت و شلوار و کمر بند و الاغ پایبونی روی موی سر خود.

۵ - دلایلی برای دوست نداشتن!

با همه نقاط مثبتی که درباره کتاب «خروس کلاه‌مخملی» برشمردیم، چند نکته مهم را باید به عنوان نقاط ضعف کتاب ذکر کنیم:

نکته اول: کیفیت نامناسب چاپ تصاویر کتاب که سبب شده برخی از تصاویر مات و سایه‌دار باشد، یکی از نقاط ضعف کتاب است. گذشته از آن، گویا تصویرگر قبل از خواندن شعر به صورت دقیق و کامل، تصاویر را کشیده است؛ چرا که ناهماهنگی در برخی صفحات، میان شعر و تصویر مربوطه وجود دارد؛ این نکته هنگامی بیشتر اهمیت می‌یابد که بدانیم کودکان گروه سنی «الف» و «ب»، قبل از خواندن متن، به تصاویر نگاه می‌کنند و پس از خواندن متن، آن را با تصویر مقایسه می‌کنند و حتی در تصویر به دنبال جزئیات گفته شده در شعر یا متن می‌گردند.

در شعر «خروس خوابالو» می‌خوانیم:

خروس سیاه تنبل
نه کفش داره نه صندل
در شعر از «خروس سیاه» نام برده شده، در حالی که تصویر مربوط به آن، خرسی قهوه‌ای را نشان می‌دهد! حال تصور کنید که کودک در مرحله یادگیری رنگ‌ها هم باشد. آن وقت حتماً با دیدن این تصویر و خواندن این شعر، دچار سرگردانی می‌شود.

نکته دوم: می‌دانیم که در شعرهایی که برای کودکان گروه سنی پایین، مثل «الف» و «ب» سروده می‌شوند، «زبان» در درجه بالایی از اهمیت قرار دارد. کودکان در این سن، در حال یادگیری زبان هستند. آن‌ها زبان محاوره را کم‌کم و از طریق گفت‌وگوهای روزمره می‌آموزند و با ورود به دوره‌های پیش‌دبستان و دبستان، از طریق کتاب‌های درسی و شعرها و قصه‌هایی که می‌خوانند، با زبان رسمی و معیار هم آشنا می‌شوند. نویسندگان و شاعرانی که برای این طیف از مخاطبان می‌نویسند، مسئولیت سنگینی بر دوش دارند؛ چرا که باید الگوی صحیح و مناسبی از زبان به مخاطبان خود ارائه دهند.

برخی شاعران از زبان محاوره که ساده‌تر و قابل درک‌تر برای کودکان است، استفاده می‌کنند که گروهی از محققان معتقدند در این راه باید با احتیاط گام برداشت تا کودک به جای آموختن واژه‌های صحیح و جملات درست، کلمات شکسته و ناقص را فرا نگیرد. گذشته از این امر، ذهن کودک در این دوره، تنها می‌تواند ساختار جملات کوتاه و ساده را درک کند و فهمیدن جملات پیچیده، جملاتی که ارکان آن به ضرورت وزن شعر جابه‌جا شده یا کلمات مخفف یا مشدد شده‌اند و... برای او دشوار است. در شعرهای کتاب «خروس کلاه‌مخملی»، گاه به چنین جملاتی برمی‌خوریم.

۴ - طنز

طنز و بذله‌گویی برای کودکان بسیار لذت‌بخش است. شعرهایی که از عنصر طنز بهره می‌برند، نوعی شادی و نشاط و هیجان در کودک ایجاد می‌کنند. کودک پس از خواندن شعر، با کشف آن بخش از شعر که خنده‌دار و طنزآمیز است، لذت می‌برد. این لذت حتی در شعرهای بی‌معنی و مهمل نیز از رهگذر طنز موجود در الفاظ بی‌معنی و جملات بی‌ربط پدید می‌آید و در شعرهای جدی‌تر، معمولاً در پایان شعر، با کشف یک نکته طنزآمیز یا یک سوءتفاهم یا اشتباه ایجاد می‌شود. به عنوان مثال، در شعر «گربه تنبل»، طنز در بخش پایانی شعر به چشم می‌خورد:

معلمش داد می‌زنه
هوار و فریاد می‌زنه:
اگه تو بشی رفوزه
باید بری تو کوزه
گربه این آرزوشه
چون که تو کوزه موشه

(شعر گربه تنبل)

و یا در شعر «خرگوش خیاط»، وقتی لباس فیل و مورچه آماده می‌شود، شلوار فیل خلاف میلش گشاد و دامن مورچه تنگ درمی‌آید:

لباس هر دو تا شون
حالا شده آماده
دامن مورچه تنگه
شلوار فیله گشاده!

وجود «مورچه و فیل»، به عنوان دو موجود متضاد، خود یکی از عوامل طنزآمیز شعر است. این طنز در تصویرگری کتاب هم نمود یافته است: به ویژه در بخش‌هایی که حیوانات لباس‌هایی شبیه آدم‌ها پوشیده‌اند. مثلاً بچه‌شیر

برای مثال، جملاتی که در آن چند ضمیر به صورت همزمان و در کنار هم به کار رفته است و مرجع ضمائر مشخص نیست. همین نکته، مخاطب را در درک معنای شعر دچار مشکل می‌کند:

گره دوید و مثل موش قایم شد
یادش نبود که پنجه‌های تیز داشت

(شعر خروس کلاه‌مخملی)

در این بیت، مشخص نیست که گره به یادش نبود که خودش پنجه‌های تیز داشت؟ یا خروس یادش نبود که گره پنجه‌های تیز داشت یا...؟

نکته دیگر در حوزه زبان شعر، کاربرد اصطلاحات رایج روزمره، ضرب‌المثل‌ها یا تکیه‌کلام‌هایی است که برای بزرگسالان قابل درک است، اما همین اصطلاحات وقتی برای خردسالان به کار می‌رود، باید با دقت نظر و احتیاط ویژه‌ای به کار رود؛ چرا که کودکان معنای بسیاری از این ضرب‌المثل‌ها و کنایه‌ها را نمی‌دانند و یا با کاربرد آن در زبان آشنا نیستند. مثلاً وقتی شاعر می‌گوید:

شیر کوچولو شیر می‌خواد
یک شکم سیر می‌خواد

(شعر شیر کوچولو)

کودک گروه سنی «الف» یا «ب»، به ندرت ممکن است معنای اصطلاح «یک شکم سیر» را بداند. ممکن است او فقط می‌تواند معنای ظاهری تک‌تک واژه‌های این جمله را بفهمد، نه معنایی کلی از مجموع این کلمات برمی‌آید. همین مشکل درباره این ابیات هم وجود دارد:

چه رویی داره خرچنگ
با این پاها با او چنگ

چون که می‌گه به جز من هیشکی دیگه نیست قشنگ
آینه بدین به دستش تا خودشو ببینه
شاید که روش کم بشه زود سر جاش بشینه
کودک معنای کنایی «سر جای خود نشستن» و «رو کم شدن» را درک نمی‌کند. تنها معنای ظاهری آن را می‌فهمد.

کاربرد برخی بازی‌های لفظی و زبانی نیز در شعر کودک جای تأمل دارد؛ چرا که به عنوان مثال، برای یک بزرگسال، کاربرد جناس «شیر و شیر» لذت‌بخش است، اما معلوم نیست که کودک گروه سنی «الف» یا «ب» هم به همان اندازه از این صفت لذت می‌برد یا خیر:

شیر کوچولو شیر می‌خواد یک شکم سیر می‌خواد
دلش می‌خواد مامانش زود زود زودتر بباد

(شعر شیر کوچولو)

نکته سوم: در شعرهایی که برای خردسالان گفته می‌شود، خوب است از تجربه‌های ملموس و طبیعت زندگی و محیط اطراف آن‌ها سخن گفته شود؛ تجربه‌هایی حسی و قابل درک برای آن‌ها. مثلاً در همان شعر «شیر کوچولو»،

فرچنگ پررو

چه رویی داره فرچنگ
با این پاها، با اون چنگ
چون که می‌گه به یز من
هیشکی دیگه نیست قشنگ

آینه بدین به دستش
تا خودشو ببینه
شاید که روش کم بشه
زود سر جاش بشینه

کودک به دلیل احساس نزدیکی به بچه‌شیر و تجربه شیر خوردن و خوابیدن با لالایی مادر، با آن به خوبی ارتباط برقرار می‌کند یا در شعر «گره سیاه» که از گره‌ای تنبل با مشق‌های خط‌خطی و دیکته‌های پُر غلط گفته می‌شود، باز هم این تجربه برای او قابل لمس و درک است.

در حالی که برخی شعرهای این کتاب، حاصل تجربه‌هایی بزرگسالانه‌اند و از دغدغه‌هایی سخن می‌گویند که اصولاً با دنیای کودک و حال و هوای ذهنی و روحی او فاصله زیادی دارند. به عنوان مثال، آلودگی هوا آن قدر که برای بزرگسالان معض و دغدغه است، در دنیای کودکان دارای اهمیت نیست (شعر کلاغ گریان) یا ازدواج الاغ و شتر و شرط گذاشتن الاغ برای شتر در این بخش:

شتر می‌آد کنار او
داد می‌زنه: زنه می‌شی؟

الاغه می‌گه به شرطی که تو بار من رو بکشی!
(شعر الاغ غمگین)

همین‌طور عینک زدن و ژست گرفتن که شاید برای نوجوان ملموس‌تر باشد تا کودک:

قورباغه عینک می‌زنه عینک اون آفتابیه
رنگا وارنگه عینکش قرمز و زرد و آبی

وقتی که عینک می‌زنه ژست می‌گیره خیلی زیاد
فکر می‌کنه که عینکش به صورتش خیلی می‌آد!

(شعر قورباغه عینکی)